

Түгел сөздің түбі бір, түп атасы – Майқы би. «Кімнен кім туады?»

Майқы би Төбейұлы 1105-1225 жылдар шамасында ғұмыр кешкен, қазақ халқының төбе биі болған.

Тарих деректеріне назар аударсақ, ол бір ғана емес бүкіл түркі тұқымдас халықтардың бас биі болғанға ұқсайды. Сондықтан да оны түрік тұқымдас елдер әсіресе татар, башқұрт, қарақалпақ, өзбек халықтары бас биіміз деп санаған. Сондықтан «Түгел сөздің түбі бір, түп атасы майқы би» дейтін қанатты сөз атадан балаға таралып, түйінді даналы сөздің де, би біткеннің де көш басшысы атанған.

Ежелгі шежіреге көз салсақ, тарихта екі Майқы би болғаны туралы деректер кездеседі. Белгілі жазушы Балғабек Қыдырбекұлы бұл жөнінде былай жазады: «Артына өлтірмейтін сөз қалдырған сол – 12 ғасырда өмір сүрген Майқы ма? Көне көздерден ата-баба, жеті пұстыдан қалған шежірелерге келсек сол уақытта екі Майқы болғаны байқалады. Оны екіншісі осы мақаланың авторының өзімен санағанда 41 атасы, яғни Шыңғыс заманындағы билік құрған Майқы. Егер біздің қолымыздағы атадан балаға мұра болып, дүниедегі ең ардақты құжаттай құрметтеліп келе жатқан әулет шежіресін тілге тиек етер болсақ 12 ғасырда жасаған Майқы өзін ұлы жүз санайтын біраз қазақтың атасы. Жалманбет ақ үйсін, жарықшақ қара үйсін, түркештің сары үйсін әкесі, Бәйдібектің атасы.

Ақ ұлы Майқы іштен бір аяғы кем туғанда, ақсап жүретін адам болған. Туа кембағал адамға төрт мүшесінің бірі кемістіктен майып аты берілген. Кейін қатарынан асып туған басында бағы, астында тағы бар, яғни шыңғыс ханның оң тізесін басқан адамды қазақта Майып деп атауға аузы бармай, бұрын өткен, аяқтыға жол, ауыздыға сөз бермеген, қаусырма жақ, қызыл тілге келгенде алдына жан салмаған – осы Майыптың 18-ші бабасы – Майқының атымен атап кеткен. Демек, 12 ғасырда жасаған Майқы (Майып) мансап иесі бірақ, сөз иесі емес. Бұдан, әрине, Майқының қазақ халқының алдында өткен еңбегі, мансапты дулы - бас уәзір болғандығын жоққа шығаруға болмас. Ал артына ел аузында сөз қалдырған ел билеген көсем, басына сөз асырмаған Майқы мән баласы. «Арғы атам Абыл, Қайыр, Бақ, Таң, Пәр, Мән» деп Жамбыл жырлаған Абыл, Қайыр, Бақ, Таң Пар мән- міне, бұлар Майқының аталары – Жамбылдың да бабалары. Қазіргі оның ұрпағы Майқыдан 58-60 атадан тұр екен».

Ежелгі тарихшы Рашид-ад-диннің «Жамих-ат тарауих» -деген еңбегінде екінші Майқы би туралы деректер кездеседі. Онда атағы жер жаһанды шарлаған Шыңғыс хан өзі жорыққа шығарда өз орнына сенімді биі ретінде Майқы биді қалдырып, ел арасында туындаған дау-дамай содан шешімін тауып отырғаны көрсетілген.

***

Майқы би жүзден асқан шағында дүние салады. Бүкіл дешті қыпшақ жұрты оны ақ жауып, арулап қояды. Жылын атап, еске түсірген соң, сол өңірдің өзге билері төбе билікке таласып, бірінен-бірі сөз асырмақ болады. Бұрын Майқы би айтып кеткен билік, шешім жарғыларды олар өз аттарынан айтып тарата бастайды. Бір жолы Бәдібек батыр ауылында бір топ би бас қосып, екі ел арасындағы дауды қарамақ болады. Олар бірнеше күн айтысып, тартысады. Кигіз үй сыртында олардың тартысын тыңдап отырған әр тараптан келгендер «біздің елдің биі былай солай деді», «біздің елдің биі солай деді» – деп әркім өз биін көтермелеп, дәріптеп жатады. Сонда Майқы бидің алдын көріп, сөзін тыңдаған қария:

- Сендер несіне таусыласыңдар? Бұл кешегі Майқы би жарықтық айтып кеткен жарғы сөздері ғой. Түгел сөздің түбі бір, түп атасы – Майқы би деп – орнынан тұрып жүре беріпті.

***

Бірде көпшілік арасында отырған сәтте ғұламаға біреу: «Кімнен кім туады?» деп сұрақ қойған екен. Сонда Майқы кідірместен:

«Тұлпардан тұлпар туады,
Сұңқардан сұңқар туады,
Асылдан асыл туады,
Жалқаудан масыл туады,
Масылдан мал бақпас туады,
Тілазардан қылжақбас туады,

Таздан жарғақбас туады,
Сараңнан бермес туады,
Соқырдан көрмес туады,
Мылжыңнан езбе туады,
Қыдырмадан кезбе туады» – деген екен.

Жалпы, ел арасында Майқы би айтқан деген мақалдар, нақыл сөздер көп. Ол халықтың бірлігін басты байлық деп санап, ел билегенде ұлттың салт-дәстүріне сүйеніп билеген жөн деген ұстанымда болды.